

PROTIŽIDOVSKÉ NÁSILÍ V PRAZE ROKU 1389

Na Velikonoce roku 1389 (mezi 16. a 20. dubnem) došlo v Praze k rozsáhlému protižidovskému násilí, během něhož zahynula většina obyvatel židovského města, byly vyrabovány jejich domy, vypáleny obě synagogy a zdevastován židovský hřbitov. Dle křesťanských zpráv byla bouře vyprovokována Židy házením kamenů na kněze nesoucího viatikum – eucharistii nemocnému. Ozbrojený dav povzbuzený pražskými kazateli pak pod vedením jistého Johana/Ješka „Čtverhranného“ čili „Neotesaného burana/Rusticus Quadratus“ zaútočil na židovskou čtvrť. Narativ o hanobení hostie zde posloužil jako topos legitimizující protižidovské násilí. Propuknutí útoku souviselo s rostoucím sociálním napětím v Praze a oslabenou pozicí krále Václava IV., který pobýval v této době pravděpodobně mimo hlavní město, a násilnosti lze proto vnímat jako zpochybnění panovnickovy autority a útok na jeho regál. Mimoto hrály svou úlohu také iracionální okolnosti zvýšeného rituálního napětí roku 1389, kdy připadly křesťanské Velikonoce a židovské svátky Pesach na stejná data.

Křesťanské texty vytvořené v souvislosti s pražským masakrem vznikaly s vysokou pravděpodobností v univerzitním prostředí a jejich autory byli žáci, absolventi, možná i mistři Karlova učení. Nejznámější skupina latinských textů známá pod souborným označením *Passio Pragensium Iudeorum – Pašije pražských Židů* – se zachovala v několika rukopisech z přelomu 14. a 15. století. Rekonstruovaný text, jenž kombinuje jednotlivé prozaické variantní skladby, naleznete pod č. 1.

Židovskou reakci na pražské násilnosti zastupuje hebrejská liturgická elegie tzv. selicha (*Et kol ha-tela'a – Všechna ta neštěstí*) pražského rabína a učenice Avigdora ben Jicchaka Kary (zemř. 1439), kterou najdete pod č. 2.

1. OHLAS LATINSKÉ KULTURY: PAŠIJE PRAŽSKÝCH ŽIDŮ

Po sobotě na úsvitu prvního dne v týdnu vstoupil kněz s tělem Kristovým do Židovského města. Židé mu vyšli vstříc, nesouce v rukou kameny, a volali řkouce: „Ukamenován buď tento, neboť synem Božím se činil!“ Potom děti židovské, sbírajíce kamení po ulicích, vyšly proti knězi, volajíce a řkouce: „Zlořečený, jež neseš ve svých rukou!“

Vida to pak kněz, řekl křesťanům: „Proč nepůsobíte těžkosti lidem těmto? Skutek zajisté nejhorší učinili na mně. Vždyť je máte nyní s sebou, ale mne zřídka míti budete. I k čemu jest ztráta tato? Házejíce pak tyto kameny na tělo Kristovo činí, aby urazili jej i mne. Amen, amen, pravím vám, kdekoli ohlášen bude skutek tento, po všem světě bude se říkati, že to učinili na potupu naší pravé víry.“ A ti, kteří vrhali kameny na Ježíše, byli mocí rychtářovou jati a vedeni do domu biřicova, jenž se obecně nazývá šatlava.

I stalo se, když to uslyšeli kazatelé chrámů pražských, že řekli těm, kdož byli přítomni jejich kázáním: „Vskutku, nepomstíte-li náležitě křivdu učiněnou Ježíšovi, všichni v tomto roce budete snášeti potupu.“ A když křesťané, naplnění tehdy milostí Boží a horliví v lásce k němu, uložili do svých srdcí tyto řeči, zavrhujíce naprosto rozhodnutí biskupů a konšelů, řekli sami k sobě: „Co na to učiníme, neboť tento nevěrný dav židovský mnoho zlých urážek nejen proti nám, nýbrž spíše i proti Ježíšovi směle páše? Necháme-li je tak, všickni potupu s nimi utrpí.“

Tu jeden z lidu křesťanského, jménem Ješek Čtverohranný, jsa jakoby veleknězem roku a času onoho, prorokoval řka: „Užitečné je vám, aby všickni Židé stejně zemřeli za lid křesťanský, aby celý národ nezahynul.“ Protož od té hodiny zamýšleli pobíti všechny Židy, řkouce: „Aby snad nepřišla pomsta Boží na nás, seberme majetek jejich a vyhledáme lid nevěrný se země živých.“

Vidouc pak správa obce, že obecný lid plane velkým rozhořčením proti židovstvu, rozkázala biřicům, aby silným voláním po ulicích svolali shromáždění všeho lidu do radního domu, aby se zabránilo budoucím nebezpečím hrozícím od Židů. Ale Božím řízením se stalo, že Duch svatý užil jazyka biřiců, takže vyvolávali opak toho rozkazu. Volali totiž, aby z nařízení králova a

konšelů veškerý lid zároveň dal se na loupež a na kažení Židů. Když pak veškeren lid Boží, jedním hlasem a zápalem proti Židům zanícen, mezi jejich ulice a hrady přišel se zbraněmi a šípy, zvedali nescetné kameny a překrutně je na ně házeli.

Vidouce pak tuto zuřivost písaři, kněží a fariseové, shromáždili se v síni knížete židovského, kterýž slul Jonáš, avšak neuspěli ve lstivých a falešných radách, jak by Ježíše v jeho údech nejen zadrželi, nýbrž ihned zabili a usmrtili. Pravili pak: „Učiňme to v den sváteční, aby vznikl větší rozbroj v lidu.“

Stojíce pak křesťané venku po ulicích, viděli dva Židy, jedoucí na koních jejich středem. Běžíce za nimi rychlým během volali řkouce: „Vskutku vy jste z nich, neboť i podoba i šaty vás prozrazují.“ Oni však zapřeli a se slovy „Nevíme, co pravíte“ jim ukazovali tonsury čerstvě na hlavě vyholené, takže se lživou a nepravou přetvářkou zdáli být kněžími. A tak nepravým předstíráním unikli rukám křesťanským. A ti, kdož byli shromážděni v síni knížete židovského, hledali, jak by se zachránili před smrtí a pobili křesťany. A ustali v poradách svých, neboť i sami byli pobiti.

Řekli pak křesťané: „Psáno jest: Budu je bítí silně a rozptýlí se všechny statky jejich, a než kohout po prvé zazpívá, všickni v ohni a mečem bídně zahynou.“ Řekl pak onen Ješek Čtverohranný: „Hodni jsou smrti! Byť bych i měl zemřít s nimi v jejich záhubě, pro pomstění Ježíše nebudu se zdráhati.“ Jonáš pak, kníže židovské, řekl: „Smutna jest duše má až k smrti, smrti však nekonečné.“ Odpovídaje Ješek Čtverohranný řekl: „Nezaraduju se plně, dokud se neopojí meč a současně i duch můj krví židovskou. Duch můj zajisté k tomu hotov jest, tělo pak nikoli mdlé.“

Obrátiv se pak k jiným, vybízel je, aby i oni hned utvrdili bratří svých, aby se také modlili a bděli, aby nevešli v pokušení židovské: „Ne, jak oni chtějí, ale jak my chceme. Kalich, jež jim přichystal Bůh otec, nemine jich, ale vypijí jej. Staniž se vůle naše!“

A když ještě mluvil, přišel k nim početný zástup křesťanů s meči a šípy, kopími, kyji a jinými zbraněmi, nikoli přemluvený od konšelů a obecních starších, nýbrž z Božího vnuknutí, aby je zavraždili. A když přišli, dal jim Ješek Čtverohranný jedno znamení, řka: „Kterýkoli dům vám ukázu, je plný nejpřednějších Židů; podpalte a spalte je!“

Oni Židé však přistoupili k nim a řekli: „Přátelé, nač jste přišli?“ Řekli křesťané mezi sebou: „Proč tak dlouho jsme zde? Proč stojíme zahálejíce? Pochytejme a pobijme Židy, aby se tak naplnila písma.“ A ihned vztáhli ukrutně ruce na nevěrné Židy, nešetříce jejich věcí ani těl. Rozdělili pak mezi sebou jejich šaty, jedenkaždý kolik mohl uloupiti, a nemetali o ně los, nýbrž vcelku a po hromadách pobrali nejen šaty, nýbrž i všechny poklady a nářadí jejich s nimi. Všickni pak, kdož tam byli přítomni, vztáhli ruce své, bijíce je bez milosrdenství a utínajíce jim nejen uši, nýbrž i hlavy, ruce a nohy. A zde se jim tak nemělo stát podle soudu, který sami nad sebou vynesli, když řekli: „Krev jeho na nás a na naše syny“?

I řekli jim křesťané: „Amen, amen, řečeno jest vám! Od nynějška uvidíte syna člověka sedícího na pravici moci Boží a přicházejícího na oblacích nebeských, v nějž my věříme. Uzříť otcové vaši, koho probodli, a koho jste vy potupili a kamenovali.“

A opona ze synagogy hebrejské byla vzata a s ní všechny knihy prorocké, Mojžíšovy a Talmud, a obráceny v užitek křesťanů. A upletše koruny z hořících dřev, stavěli je na hlavy Židů, a posmívajíce se jim, vložili je do ohně hořícího. A když se jim naposmívali, svlékli s nich jejich šaty a oblékli je v oheň a dali jim pít oheň smíšený s dýmem. A když okusili, musili pít.

A když bylo pozdě toho dne, nastalo veliké zeměřesení v Židovském městě. Skály náhrobků pukaly a byly rozbíjeny na jejich hřbitovech, hroby jejich od křesťanů otevřeny, a přece žádná těla Židů nevstala, ale po dni soudném přijdou do bezbožného města pekelného a ukáží se Luciperovi a s ním mnohým démonům.

Od prvé pak hodiny noční, když oheň stravoval domy židovské, nastala tma, slunce zapadlo nad vsí zemí až do svítání příštího dne. Ó, vskutku blahoslavená noc, jež oloupila Židy, obohatila křesťany! Ó, nejsvětější náš hod Boží, kdy věrní, neposkvřeným pokrmem beránka, totiž tělem a krví Ježíše Krista, den předtím obcerstvení a z pout hříchů zkroušeným pokáním vysvobození, chodili posilněni tím pokrmem, horlíce pro dům a církev Boží, a jako lvi z úst oheň dýšící

nešetřili ani nemluvnat ani šedin židovských. Spořádali tedy vše mečem a ohněm; jen několik málo ušlechtlejších dětí z rozpálené pece ohnivé odvedli, a ty potom milosrdná srdce věrných křesťanů skrze znovuzrození svatého křtu ze tmy bludů židovské nevěry ke světlu pravé a ortodoxní víry přivedla, takže si je vzali za adoptivní syny a dcery. Neboť tehdy správa městská nemohla žádnou chytrostí udržeti tak veliký a udatný nápor nízkého a obecného davu, aby pro pomstu křivdy Boží nevykonali, k čemu je duch Boží nejen v jediné hodině, nýbrž v jediném okamžiku z různých a velmi vzdálených míst v jednotu vůle a svatě víry shromáždil. Stalo se pak to, že se naplnila písma: „Přijdou dnové, v nichž řeknou: Blažené neplodné, kteréž nerodily, a prsy, kteréž nekojily!“ Neboť tehdy říkali Židé horám svých hradů: „Padněte na nás,“ a pahrbkům svých domů: „Přikryjte nás!“

A tak, nepohnuti pokáním, nýbrž zatvrzelí ve své zlobě, za zvuků hudebních nástrojů mezi praskotem ohňů, někteří z nich vlastními noži útroby své a svých dětí probodali, někteří s Jidášem, zrádcem Ježíše Krista, v oprátce se oběsili.

Když pak nastalo ráno, shromáždili se přísežní měšťané, starší a konšelé města do radního domu a řekli: „Nikdo si nesmí nechat odnesené věci, ani je obrátiti ve svůj užitek, neboť je to výtěžek lichvy.“ To však neříkali z čistoty svého svědomí, nýbrž třsouce se strachem z královského veličenstva, a proto, vyvolávající hlasem biřiců po ulicích a náměstích, nařizovali, aby pod trestem smrti všecko bylo vráceno a uloženo v radním domě, slibující nadto veřejně, že těm, kdož vrátí, bude dána příslušná odměna právem předepsaná. Slyše to lid, který Židy povraždil, že se neprávem zmocnil statků lichvářských, pohnut pohrůzkou smrti na radní dům peníze a jiné náradí vrátil a tam pohodil. Konšelé jim pak řekli: „Již jste čisti, ale ne všichni.“ Věděli totiž, že někteří se zatvrzele vzpírají věci vrátiti. Jim odpověděl lid: „Co je nám do toho! Sami uvidí!“

A veškeren zástup křesťanů, kteříž tu spolu byli u toho divadla, a viděli, co se dalo, bijíce mrtvoly židovské, vraceli se. A kdo svrchuřečené věci viděl, svědectví vydal a pravé jest svědectví jeho a on ví, že pravdu mluví, abyste i vy uvěřili.

Staly se pak tyto věci po vtělení pána našeho Ježíše Krista roku 1389.

Druhého pak dne, kterýž jest třetí den týdne, po pobití Židů sešli se přední kněží a náčelníci obce s lidem, staří i mladí, ženy i panny, mniši, lupiči a rovněž i nevěstky k místu pobití večer učiněného. A když pohlíželi na nesčetné nahé mrtvoly židovské, ležící po domech a na náměstích v blátě, s údy rozmanitě zohavenými a též ohořelými, poradivše se, aby vzduch zkažený z lichvářské tučnosti nenakazil obec, rozhodli, aby někteří nuzní a chudí křesťané, ovšem za určenou mzdu, snesli na hromadu všechny mrtvoly, které ještě oheň nestrávil, a aby je zpopelnili silným ohněm, a přidali i ty, jestliže by které ještě našli živé v skrýších. I stalo se tak.

A téhož dne i v dalších potom následujících přemnohé obého pohlaví děti a Židé na své vlastní přání jsou pokřtěni, a s nimi i jedna stará Židovka, jež po obrození křtu řekla prý svému zpovědníku, že viděla blahoslavenou Pannu Marii, matku Pána našeho Ježíše Krista, stojící nad branou židovskou. Tito pokřtěni vyznávali Krista, řkouce: „Jistě ten, jenž byl ukřižován, byl syn Boží.“

Oni pak, kteří po meči a ohni zůstali živi, byli uzavřeni jako zajatci v radním domě. Když to viděli křesťané, řekli pokyvuji hlavy: „Ha, ha, kteříž jste kamenovali Krista, domy vaše jsou zničeny, jež sotva ve třech anebo ve třiceti letech budou znovu postaveny.“

Obecný pak lid křesťanský, pracuje ustavičně v Židovském městě, aby našel poklady, nenechal kámen na kameni. Konšelé však, když se o tom doslechli, řekli: „Je třeba, abychom proti tomu zakročili, aby král – jenž v těch dnech byl v Chebu – až přijde, neřekl, že jsme v tom nic neučinili, aby poslední blud nebyl horší prvního.“ I sebrali veliké množství ozbrojenců a řekli jim: „Jděte a hlídejte, jakž umíte.“ A oni šli, obsadili Židovské město strážnými a dveře zapečetili.

2. HEBREJSKÝ OHLAS: AVIGDOR BEN JICCHAK KARA – VŠECHNA TA NEŠTĚSTÍ

Ach všech těch neštěstí a pohrom, které nás potkaly!
Nemůže nikdo vypovědět, co jsme prodělali.
Přesto však na Boha našeho jsme nezapomínali,
Boha Hebrejců jsme nikdy vzývat nepřestali.

Bázní chvěje se a hanbí naše duše plné smutku.
Nemůže být vypočteno naší tísně, nedostatku!
Na této úzkosti je dosti – nevyrovná se zármutku
nad ní nic, co souzeno nám bylo zkusit od počátku.

Co Bůh tak usoudil o Praze, městě korunním,
roku pět tisíc sto čtyřicet a devět od světa stvoření,
spravedlivý před hříšníkem klesl, zřítíl se v sutiny
ten sloup, naše opora, naší síly a krásy znamení.

Den poslední svátku Pesach, svátku vykoupení,
svědkem se stal krveprolévání, vraždění,
jako beránek a nekvašené chleby byli jsme pálení.
Slyšet jen urážky a lání – hrůza na nás padla z všeho hanobení.

Hříšní se toho dne trpkého proti nám uradili,
luza nízká, bezejmenná, ukrutně myslili,
s luky a kopími v rukou se srotili,
jako dřevorubci sekerou hrozili.

Útokem vzali brány, i zdi prolomili,
v roty se spojili, v tlupy shromáždili,
písničky zpívali, radovali se a těšili
na prolévání krve nevinné, na plenění a násilí.

Zmužili z našich chodili a druhým ducha dodávali:
Až ten lid přijde bítí vás, – říkali,
– stůjte pevně, abyste jméno Hospodina nezrazovali,
abyste svou krev za jeho svatost obětovali.-

CHváтали již navečer proti nám vytáhnout.
Když kdo z nich Žida zahlédl, hned ho spěchal zajmout,
ponoukal ho Boha zradit, mučení se vyhnout.
Rukou vražedníků musel pak zahynout.

Trpělivé útlé děti šíje ohýbaly,
pod tíží trýzně a mučení klesaly.
Když je nutili, aby jejich víru vyznávaly,
ne – řekly a životy své, Pane, za tebe pokládaly.

Jedné mysli byli bohatí i chudší,
nebesům se odevzdali pro pokoj svých duší.
Tak otec dětí svých, ani maličkých neušetří,
Hospodinu dá je v oběti nejsladší.

Kolik otců dobrovolně zabilo své syny,
kolik matek nepodlehlo slitování s nimi!
Tot' oběti, jak Písmo praví, z vlastní vůle dány,
a jak muži, tak ženami obětováni.

Laskavé hlavy své byli jsme zbaveni té hodiny,
naš rabín padl, jeho zbožný bratr i jeho syn jediný.
Nenajde se muž tak učený a spravedlivý!
Necht' je oplakáván on i jeho Pán milostivý.

Mistr a učitel náš starý, bohabojný,
aby uchránil se zrady, vztáhl ruku svoji
sám na sebe, na své syny i čeled' svoji.
Mé srdce chvěje se, na tu hrůzu pomyslit se bojí.

Naříká duše má nad učenými,
nad muži v Písmu a Zákonu zkušenými,
nad představenými obce, nad kantory a lidmi upřímnými.
Jako svědky naše, ó Pane, je přijmi!

Ze sousedství Staré školy lidé i s rodinami
uprchli a utekli se do té modlitebny.
I tam je meč našel, zrubal, sežehly plameny.
Smírčí obětí Hospodinu byli učiněni.

O jednom hříchu ještě, o tom nejhroznějším povím,
o násilí, které činili našim milým dětem ubohým.
Jak dlouho ještě dívat se budeš, ó Bože zástupů mnohých,
jak jsou tvé dcery a synové vydáni národům cizím?

Potom vtrhli do synagog, do Staré i Nové,
proto hlas nářku pozvedám a pláču slzy žhavé.
Vždyť tam zneuctili, spálili a roztrhali naše knihy svaté,
naši Tóru, kterou nám dal Mojžíš co věčné dědictví pravé.

S křikem všichni pospíchali, za kořistí jen se hnali.
– Berte stříbro, berte zlato! – Loupili, co nalézali.
Nám patří se vším, co mají, – to o nás říkali,
– vždyť nikoho, kdo je hubil, před soud nepohnali.

K padlým spěchali, chtivýma rukama oděvu zbavili
jinochy i starce naše, které mečem zahubili,
nahé je v posměch vrhali, kruté je tupili,
mrtvá lidská těla jako smetí na zem pohodili.

Ruka nemůže vypsát jména všech pobitých,
jinochů a panen, nemluvňátek i starců šedivých.
Což nejsou, Pane všech duší, zapsáni v knihách tvých?
Což neshledá to Hospodin, Pán tajů všelikých?

Šlechetný Pane, řekni: – Již dost zabíjení! –
Vždyť po všechny dny jsme jenom utiskováni a tlačeni,
u všech národů vydáni posměchu, pohanění,
putujeme mezi nimi, vyhánění, zastrašení.

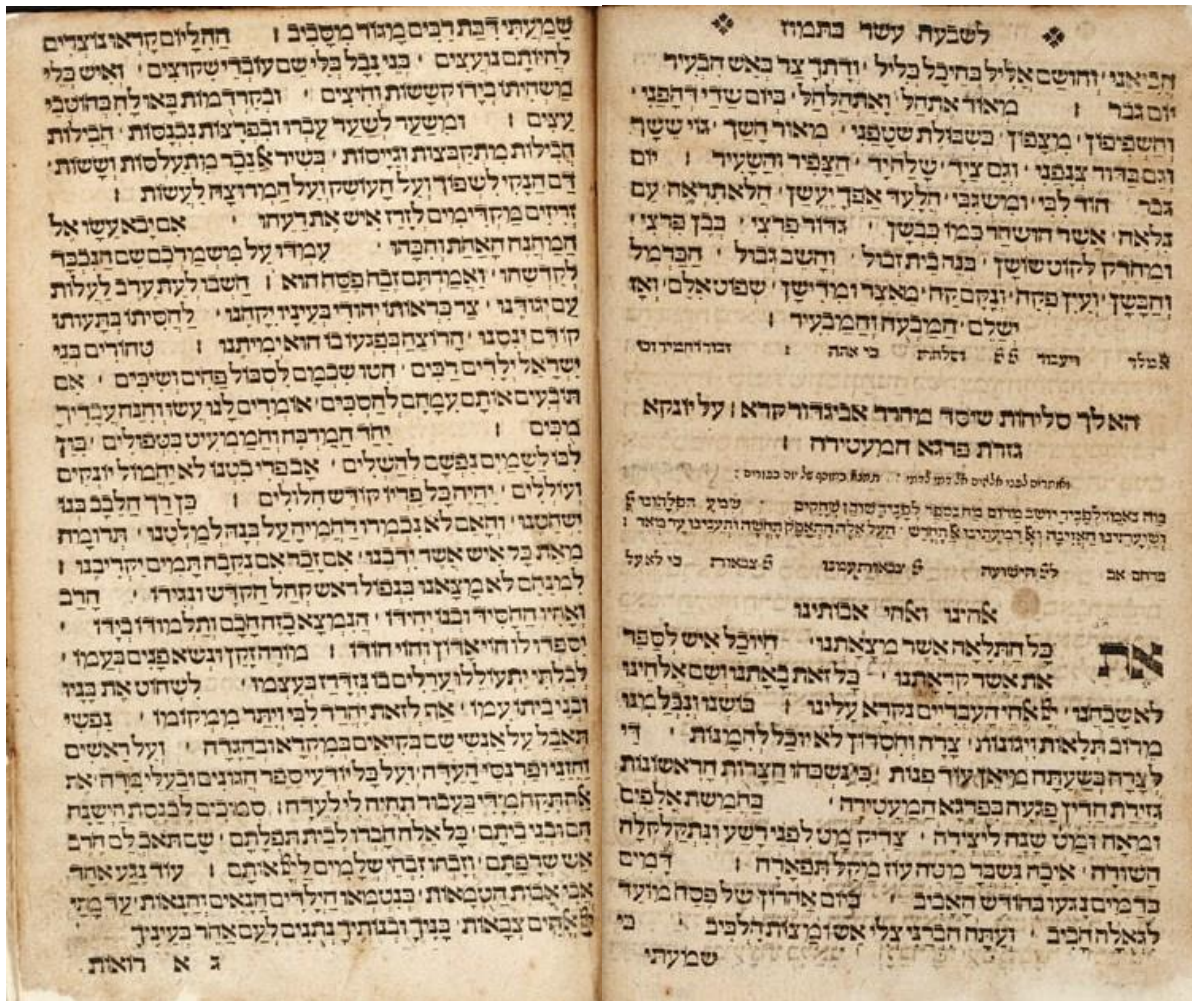
Tolik ohavností a kruté pohany páchali!
Aby skryli vlastní padlé, aby právo oklamali,
těla mučedníků s nimi na hranici dali,
spálili – a svaté sémě s národy smíchali.

I hřbitov, místo věčného odpočinku mých předků, zpustošili,
jejich kosti vyhrabali, náhrobky rozbili,
mé skryté poklady odkryli, mou hrdost ponížili.
Duše má se děsí – ó, jak dlouho ještě, Hospodine milý?

Což neslyšíš nářek a sténání rozptýlených,
bratří utiskovaných a násilím tlačенých,
vězněných, mučených, mrskaných, pobíjených?
Zní křik dcery mého lidu až do zemí vzdálených!

Povolej den pomsty, ukonči hříchy a bezpráví,
nás zavřené spoj, veď nás pouští po cestách pravých,
spěchej splnit sliby dané v slovech Ješajových,
necht' se spása má přiblíží, necht' se brzy spravedlnost zjeví!

3. UKÁZKA HEBREJSKÉHO TISKU KAROVY ELEGIE

EDICE A PRAMENY:

1. Pašije pražských židů, *Výbor z české literatury od počátku po dobu Husovu* (eds. Bohuslav Havránek, Josef Hrabák). Nakladatelství Československé Akademie věd, Praha 1957, s. 594–598.
2. Avigdor ben Jicchak Kara: Všechna ta neštěstí (přeložila Jiřina Šedinová). In Josef Soukal, *Čítanka pro I. ročník gymnázií*, Praha 2001, s. 157–160. Kromě zvoleného překladu upozorňuji na klasický překlad J. Langer a recentní překlad P. Sládka. Jíří Langer: Avigdor Kara. Všechny pohromy, *Zpěvy zavržených: malá antologie hebrejského básnictví X.–XIX. století*. Vyšehrad, Praha 2000, s. 58–63; Pavel Sládek: Avigdor Kara. Selicha Et kol ha-tela'a (Všechny strasti), *Raši (1040–1105): vznik biblického komentáře ve frankoporynských židovských centrech*. Academia, Praha 2012, s. 481–486.
3. Avigdor ben Jicchak Kara, Et kol ha-tela'a, *Selichot ke-seder bejt ha-kneset ha-ješana (Kajicné modlitby dle ritu Staré školy)*, Praha 1605.